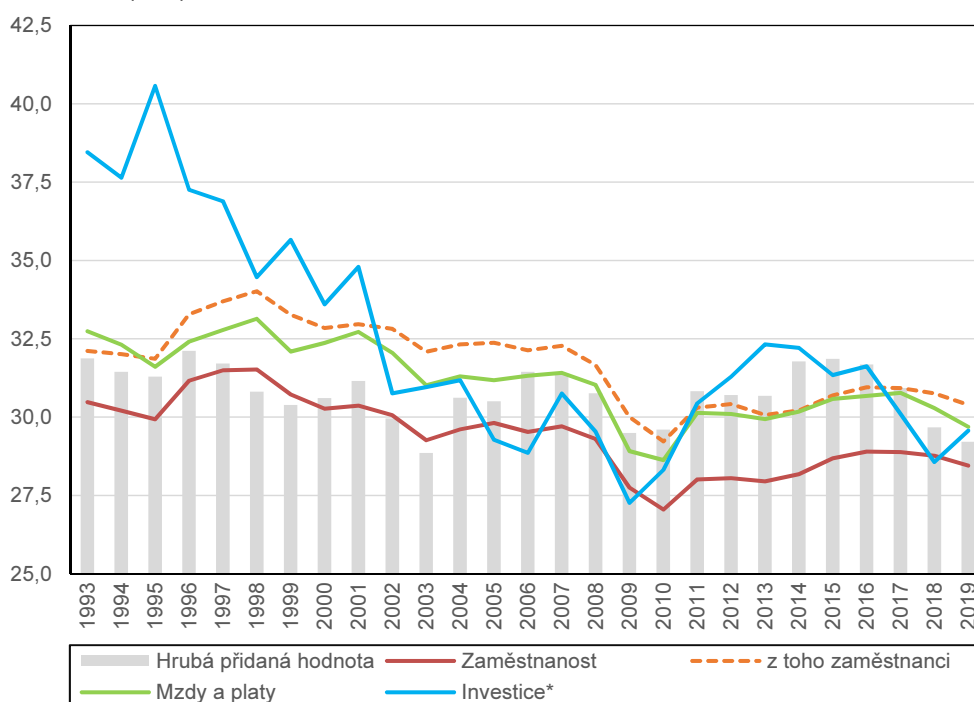

2. Role průmyslu v ekonomice

Na roli průmyslu v ekonomice lze nazírat z různých hledisek.

Průmysl¹ představuje díky tradičně silnému ukotvení dlouhodobě nejvýznamnější segment tuzemské ekonomiky. Tvoří páteř zahraničního obchodu ČR, a zprostředkovává tak nejvýznamnější hospodářské vazby zejména se státy EU. Plní funkci důležitého nositele rozvoje technologií, znalostí i pracovních příležitostí a zásadně tak přispívá k celkovému ekonomickému růstu. Význam průmyslu však překračuje úzce chápanou ekonomickou sféru. Vlivem své vysoké materiálové, resp. energetické náročnosti významně zasahuje i do oblasti environmentální. Roli průmyslu v ekonomice lze posuzovat dle různých kritérií. Jedním z nejčastěji používaných, a to nejen na národní úrovni, je podíl na zaměstnanosti či přidané hodnotě.

Graf č. 1 Podíl průmyslu na všech odvětvích ekonomiky ČR z pohledu zaměstnanosti, objemu vyplacených mezd a platů, hrubé přidané hodnoty a investic* (v %)

*Investice jsou chápány v užším pojetí, tj. jako tvorba hrubého fixního kapitálu.

Zdroj: ČSÚ (národní účty)

Průmysl vytvářel v roce 2019 necelých 42 % produkce celé ekonomiky, v případě přidaného hodnoty se podíl nacházel mírně pod 30 %.

Celková hodnota produkce² průmyslu dosáhla v roce 2019 v běžných cenách 5 370 mld. korun. Na úhrnné produkci národního hospodářství se průmysl podílel 41,7 %. Šlo fakticky o obdobnou hodnotu jako v prvním roce existence samostatné ČR. V uplynulém čtvrtstoletí váha průmyslu kolísala mezi extrémními důležitými zlomy v hospodářském cyklu (39,3 % v roce 2009, resp. 44,5 % v roce 2014). Význam průmyslu lze posuzovat rovněž z pohledu přidané hodnoty. V tomto ohledu je váha tuzemského průmyslu dlouhodobě o více než 10 p. b. nižší nežli v případě ukazatele produkce. Je tomu tak zejména proto, že průmysl ve srovnání s ostatními odvětvími ekonomiky tradičně vykazuje vyšší podíl mezispotřeby na celkové produkci³, což souvisí mimo jiné s vyšší materiálovou i energetickou náročností řady průmyslových oborů (např. chemie,

¹ Není-li uvedeno jinak, je v celé publikaci průmysl pojímán jako soubor aktivit zahrnující odvětví dle statistické klasifikace CZ-NACE: sekce B (Těžba a dobývání), C (Zpracovatelský průmysl), D (Výroba a rozvod elektřiny, tepla, plynu a klimatizovaného vzduchu) a E (Zásobování vodou, činnosti související s odpadními vodami, odpady a sanacemi).

² Produkce je vyjádřena dle pojetí národních účtů.

³ V roce 2019 činil tento podíl v průmyslu 71,8 %, v celé ekonomice necelých 60 %. Z ostatních odvětví zaznamenaly vysoký podíl mezispotřeby např. stavebnictví (69,5 %), zemědělství, lesnictví a rybářství (61,7 %) či doprava a skladování (61,3 %).

petrochemie, hutnictví a slévárenství, potravinářství), ale rovněž s náročností z hlediska pracovních nákladů (výroba dopravních prostředků). Na rozdíl od produkce lze u přidané hodnoty pozorovat velmi mírně sestupný trend role průmyslu v ekonomice, patrný např. v posledních čtyřech letech (podíl průmyslu na celkové HPH sestoupil v roce 2019 k 29 %, zatímco v roce 2015 dosahoval téměř 32 %).

Průmysl soustřeďoval 28,5 % pracovníků z celé ekonomiky, u zaměstnaneckého segmentu šlo o 30,4 %.

Vzhledem k výše uvedenému není překvapivé, že průmysl plní roli jednoho ze stěžejních zaměstnavatelů v celé ekonomice. Přestože v Česku koncentruje v současnosti ve srovnání s terciárním sektorem služeb ani ne polovinu pracovníků, má oproti nim výhodu v poměrně rovnoměrném rozmístění pracovních míst. Zejména v některých vyspělých segmentech tržních služeb (např. IT, finančnictví, profesní, vědecké a technické činnosti) je totiž pracovní síla tradičně soustředěna převážně v oblasti největších městských aglomerací. Celkem bylo v roce 2019 v průmyslu zaměstnáno 1 517 tis. osob⁴, což tvořilo 28,5 % z celého národního hospodářství. Zatímco za poslední dekádu váha průmyslu celkově mírně rostla, v předešlých dvou desetiletích docházelo zejména vlivem transformačních změn k jeho mírnému relativnímu oslabování. Vedle významných odvětvových posunů se v tomto období rovněž měnil poměr mezi počtem zaměstnanců a sebezaměstnaných (pokles počtu zaměstnanců byl zpravidla jen částečně kompenzován rozvojem drobného podnikání). Navzdory tomu, že podíl sebezaměstnaných dlouhodobě narůstal, tvořila tato skupina v roce 2019 pouze 8,0 % všech pracovníků průmyslu – téměř o polovinu méně než v celé ekonomice (13,9 %). Není tedy překvapivé, že váha průmyslu v ekonomice je zvýrazněna právě v počtu zaměstnanců (30,4 % v roce 2019).

Po většinu poslední dekády váha průmyslu na celkové zaměstnanosti mírně rostla

Průměrná výše mezd v průmyslu se pohybovala mírně pod úrovní celé ekonomiky. Obdobně to platilo v posledních dvou letech i pro mzdovou dynamiku.

V roce 2019 připadalo na průmysl 29,7 % objemu mezd a platů⁵ vyplacených v celém národním hospodářství, a šlo tedy o nepatrně nižší podíl než v případě počtu samotných zaměstnanců. Tento vztah platí v historii samostatné ČR dlouhodobě, pouze v letech 2011 až 2017 byly váhy počtu zaměstnanců s váhami objemu vyplacených mezd v celé ekonomice prakticky totožné. V letech 2018 a 2019 je mezi těmito ukazateli patrné jisté rozevírání nůžek, což potvrzují i údaje z podnikových statistik, neboť růstová tempa průměrných mezd v průmyslu za tempy v celé ekonomice zaostávala. To platilo rovněž pro dosaženou úroveň průměrných výdělků.

Výdaje na tvorbu hrubého fixního kapitálu v průmyslu představovaly téměř polovinu investiční aktivity sektoru nefinančních podniků.

Průmysl je také jedním z nejvýznamnějších odvětví přispívajících k technologickému rozvoji celé ekonomiky. Výdaje na tvorbu hrubého fixního kapitálu, představující v užším slova smyslu investiční aktivitu, čítaly v roce 2019 v průmyslu v běžných cenách 446 mld. korun. To představovalo bezmála polovinu objemu investiční aktivity nefinančních podniků a o 80 % vyšší objem investic než v celém sektoru vládních institucí. Průmysl se v roce 2019 podílel na investiční aktivitě národního hospodářství 29,6 %, což byla druhá nejnižší hodnota v celé poslední dekádě. Naopak nejvyšší podíl vykázal v této dekádě průmysl v roce 2013 (32,3 %), což souviselo s citelným oslabením investiční aktivity ostatních sektorů ekonomiky v době recese – zejména vládního sektoru (vlivem fiskální konsolidace), zčásti i sektoru domácností (pokles investic do obydlí). Investiční aktivita je obecně spojena s výraznou cykličností. Při pohledu na dlouhodobý vývoj průmyslu k tomu přistupuje ještě faktor hluboké transformace v 90. letech spojené se zásadní proměnou vlastnické struktury podniků i postupným přílivem zahraničního kapitálu. Průmysl v této dekádě koncentroval až 40 % veškerých fixních investic v ekonomice. Míra investic, vyjádřená jako podíl tvorby hrubého fixního kapitálu na vytvořené hrubé přidané hodnotě, převyšovala v průmyslu v letech 1993 až 2000 úroveň celé ekonomiky bezmála o pětinu.

⁴ Všechny údaje o zaměstnanosti vycházejí z dat národních účtů a jsou vyjádřeny v přepočtu na plné úvazky.

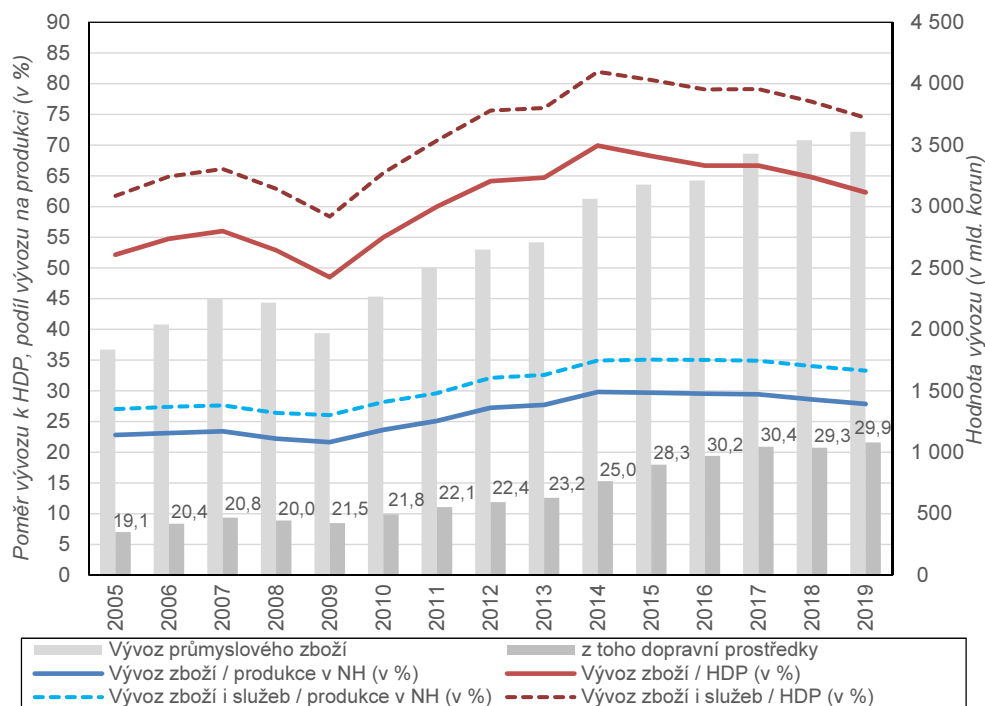
⁵ Mzdy a platy vycházejí z dat národních účtů a zahrnují např. i zaměstnanecké benefity či odhad šedé ekonomiky.

Silný význam průmyslových investic je dlouhodobě patrný především v oblasti strojů a zařízení, ICT a také ve vědě a výzkumu.

Zvláště silný význam nabývá investiční aktivita odvětví průmyslu v oblasti informačních a komunikačních technologií (ICT), ostatních strojů a zařízení (mimo dopravní prostředky a zařízení) a také ve sféře vědy a výzkumu. Ve všech těchto oblastech převyšoval v roce 2018 podíl průmyslu na celé ekonomice 50% úroveň. Na celkových výdajích na vědu a výzkum realizovaných v podnikatelském sektoru se průmysl podílel takřka 55 %. Tento podíl zůstává v posledních deseti letech stabilní. Naproti tomu investiční aktivita v oblasti ICT rostla v posledních letech v průmyslových podnicích mnohem dynamičtěji než v ostatních odvětvích, zvláště patrné to bylo v letech 2017 a 2018.

Graf č. 2 Hodnota vývozu průmyslového zboží včetně dopravních prostředků* (v mld. korun) a podíl, resp. poměr vývozu zboží a služeb k celkové produkci a k HDP v ČR (v %)

*V hodnotách FOB (vlastní hodnota zboží a přímé obchodní náklady spojené s dopravou na hranice ČR).
Poznámka: Čísla u sloupců udávají podíl dopravních prostředků na hodnotě vývozu veškerého průmyslového zboží z ČR.

Zdroj: ČSÚ (národní účty), statistika zahraničního obchodu (vývoz zboží v absolutním vyjádření)

Poměr exportu k HDP v roce 2019 dosáhl v Česku 75 %. Nejvyšší byl před pěti lety v době počínajícího hospodářského oživení.

Vzhledem k výhodné geografické poloze Česka vůči významným odbytištím v rámci EU, menší velikosti tuzemského trhu i silnému zastoupení podniků pod zahraniční kontrolou je přirozené, že průmysl v ČR vykazuje výraznou proexportní orientaci. To ostatně souvisí s celkovou otevřeností celé české ekonomiky. Tu lze jednoduše hrubě vyjádřit např. poměrem hodnoty celkového vývozu zboží i služeb k vytvořenému HDP. Tato relace činila v roce 2019 necelých 75 % a v posledních pěti letech se vcelku plynule snižovala. Nejvyšší míry otevřenosti tak bylo dosaženo v roce 2014 (81,9 %), což s přehledem představuje absolutní maximum v éře samostatné ČR. Tento vrchol souvisel s poměrně rychlým oživením tuzemského průmyslu (po předchozí recesi) taženým rostoucí zahraniční poptávkou, především v zemích eurozóny.

V roce 2019 byla k vývozu z ČR určena třetina veškeré domácí produkce. To bylo zhruba o 6 p. b. více než na vrcholu konjunktury předchozí dekády.

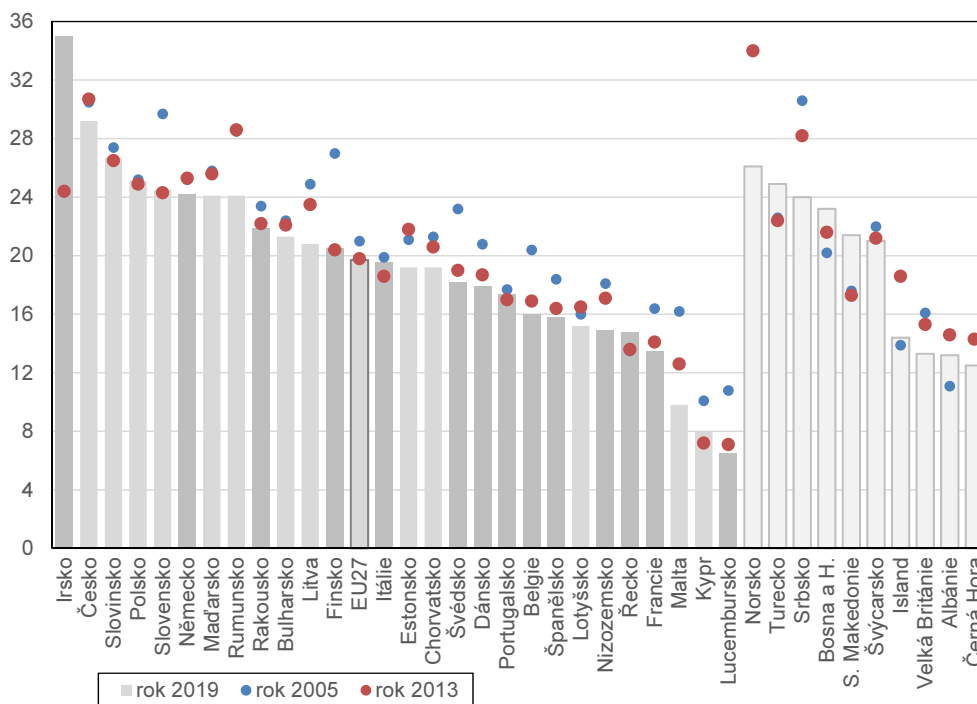
Výše uvedený pohled na otevřenost ekonomiky zároveň omezuje možnosti hlubší interpretace, neboť poměruje celkovou hodnotu produktu (vývoz) s hodnotu přidanou (jež vystupuje jako klíčová složka HDP). Vhodnější alternativu představuje v tomto ohledu poměření vývozu s celkovou hodnotou vytvořenou v ekonomice neočištěnou o hodnotu vstupů (tedy ukazatelem produkce). Podíl celkového vývozu z ČR k celkové produkci čítal v roce 2019 právě 33,3 %, rovná třetina domácí produkce byla tedy

určena k vývozu. Takto zachycená míra otevřenosti české ekonomiky nedoznala v posledních šesti letech výraznějších změn, byť roky 2018 a 2019 naznačovaly mírný pokles. V jeho pozadí stálo citelné zvolnění růstu tuzemského průmyslu (opět primárně vázané na ochlazení poptávky v eurozóně). I přes tuto dílčí korekci zůstala otevřenost ekonomiky ČR poměrně vysoká, neboť např. na vrcholu konjunkturního období minulé dekády (2005–2007) bylo vyvezeno jen 27 % domácí produkce.

V posledních šesti letech putovaly na vývoz stabilně dvě třetiny průmyslové produkce ČR. Dlouhodobý růst exportní orientace tuzemského průmyslu se tak zastavil.

I přes nezanedbatelnou roli např. příjezdového cestovního ruchu je patrné, že páteř celkového vývozu z ČR je zbožový export (téměř výhradně spojený s produkcí průmyslu⁶), a vývoz služeb tak představuje spíše jen doplňkovou složku (v roce 2019 činil podíl vývozu služeb na celkovém exportu 16,3 %). Pokud bychom chtěli kvantifikovat exportní orientaci samotného průmyslu, je možné poměřit celkovou hodnotu vývozu zboží s produkcí průmyslu. V tomto případě směřovaly v posledních šesti letech stabilně rovné dvě třetiny tuzemské průmyslové produkce na vývoz. Pro předchozí období, ohraničené polovinou 90. let, platilo, že s výjimkou let 2006 a 2008 míra exportní orientace průmyslu ČR setrvale narůstala. Do roku 1997 nepřekračovala 30 %. K výrazné akceleraci došlo v období vstupu ČR do EU (mezi roky 2003 a 2005 se otevřenost průmyslu zvýšila ze 38 na 53 %). K dalšímu růstu (o bezmála 10 p. b.) došlo i mezi roky 2010 a 2014. Zde se mohl projevit vliv rychlého oživení průmyslu po krizovém roce 2009 i rozšíření společného evropského trhu o další členské státy.

Graf č. 3 Podíl průmyslu na celkové hrubé přidané hodnotě ve vybraných evropských státech (v %, srovnání let 2005, 2013 a 2019)

Poznámka: Členské státy současné EU, které do této organizace vstoupily před rokem 2000, jsou zvýrazněny sytějším odstínem. Zvýrazněny jsou i vybrané nečlenské státy EU, za něž jsou dostupná aktuální data.
Zdroj: Eurostat (národní účty)

Podíl průmyslu na přidané hodnotě celé ekonomiky byl v Česku o polovinu vyšší než

Česko patří v různých aspektech dlouhodobě k jedněm z nejprůmyslovějších zemí Evropy. Z pohledu podílu hrubé přidané hodnoty vytvořené v průmyslu na HDP výrazně převyšovalo v roce 2019 úroveň celé EU (29,2 % ku 19,7 %). Z jednotlivých členů Unie

⁶ Dle klasifikace produkce (CZ-CPA) se v roce 2019 produkty průmyslu na celkovém zbožovém vývozu z ČR podílely 97,7 %. Zbývající část vývozu tvořily zejména produkty zemědělství, lesnictví a rybníctví (1,5 %) a produkty vydavatelství či filmy, videozáznamy a zvukové nahrávky (0,7 %).

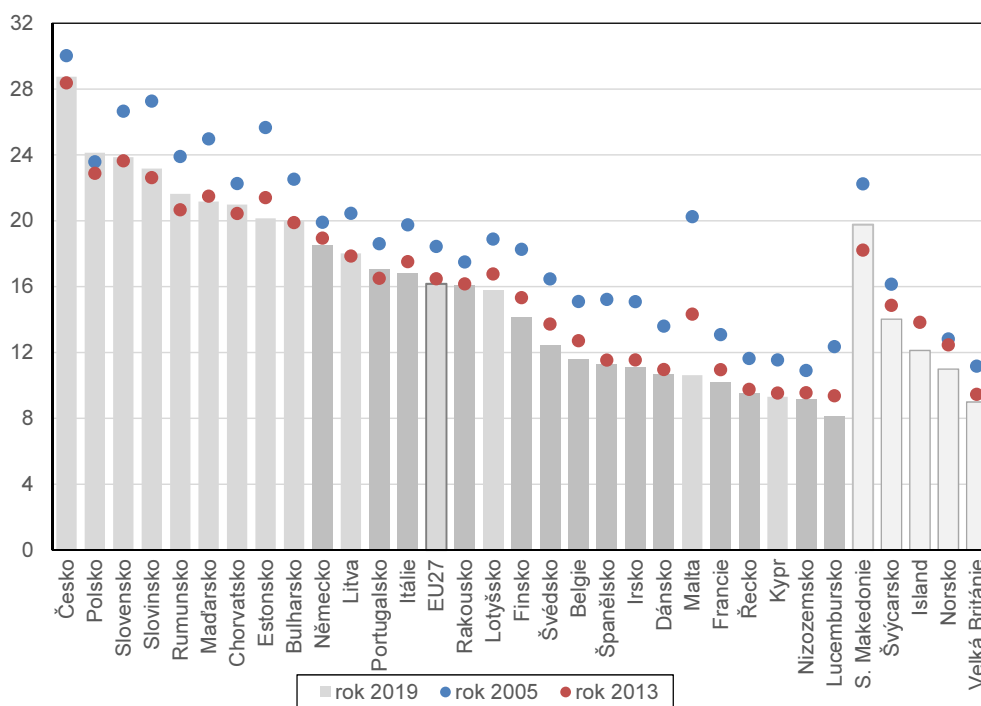

v EU. Řadil tak ČR na druhé místo hned za Irsko.

Váha průmyslu v dřívě většině států Unie dlouhodobě mírně klesá. Od poslední recese ale nedoznala významnějších změn.

předčilo ČR pouze Irsko (35 %), které je však díky výrazně odlišné skladbě průmyslu (vysoký podíl high-tech oborů) i silné koncentraci sídel významných nadnárodních korporací s ostatními členy EU do značné míry nesrovnatelné. Přední místa okupovaly s nevelkým odstupem za Českem i ostatní středoevropské státy, které vstoupily do Unie po roce 2000 (novější členové). Průmyslové zaměření je pro novější členské státy typické, výjimku představuje pouze Lotyšsko (15,2 %) a malé ekonomiky (Malta, Kypr). Naopak ze starších členských států EU vykazovaly nadprůměrnou orientaci ekonomiky na průmysl jen Německo (24,2 %), Rakousko (21,9 %) a Finsko (20,5 %). Role Německa je přitom zvláště významná nejen díky tradičně silným obchodním vazbám s ČR, ale i v absolutní velikosti německého průmyslu (dlouhodobě vytváří více než 30 % přidané hodnoty průmyslu celé EU27). Váha průmyslu v ekonomice z pohledu tvorby HPH ve většině států EU dlouhodobě mírně klesala, v poslední dekádě došlo nicméně k určité stabilizaci. Ve srovnání s poslední recesí (rok 2013) nedoznala role průmyslu v roce 2019 významnějších změn. Vedle specifického Irska (+11 p. b.) stojí za zmínku jen mírný pokles v některých novějších státech EU, zejména v Rumunsku (−5 p. b.), na Maltě, v Estonsku či Lotyšsku (shodně −3 p. b.). Průmysl má významnou roli i v některých mimounijních evropských ekonomikách, zejména v Norsku, Srbsku či Turecku. V některých z nich jeho váha v posledních letech rostla (Bosna a Hercegovina, Severní Makedonie).

Graf č. 4 Podíl průmyslu na celkové zaměstnanosti ve vybraných evropských státech (v %, srovnání let 2005, 2013 a 2019)

Poznámka: Barevné zvýraznění států – viz graf č. 3.
Zdroj: Eurostat (národní účty)

Podílem průmyslu na celkové zaměstnanosti převyšuje Česko všechny státy náležející v současnosti do EU již více než dvacet let.

Méně než desetina všech pracovníků nacházela

Strategická role tuzemského průmyslu v evropském kontextu ještě vynikne, budeme-li jako měřítko jeho významu brát rozsah poskytovaných pracovních příležitostí. Z pohledu podílu průmyslu na celkové zaměstnanosti převyšovala ČR v roce 2019 úroveň celé EU téměř dvojnásobně (28,7 % ku 16,2 %). Česku zároveň patřil primát mezi 27 současnými státy Unie, a to již nepřetržitě více než dvě dekády. Před rokem 1997 bylo v tomto ohledu nejprůmyslovějším státem současné EU Slovinsko. Do devítky zemí s největší vahou průmyslu (přesahující 20 %) patřily v roce 2019 výhradně novější členské státy Unie. S tím kontrastovala situace v Lucembursku, Nizozemsku, Řecku a Francii, kde uplatnění v průmyslu nenacházela ani desetina obyvatel.

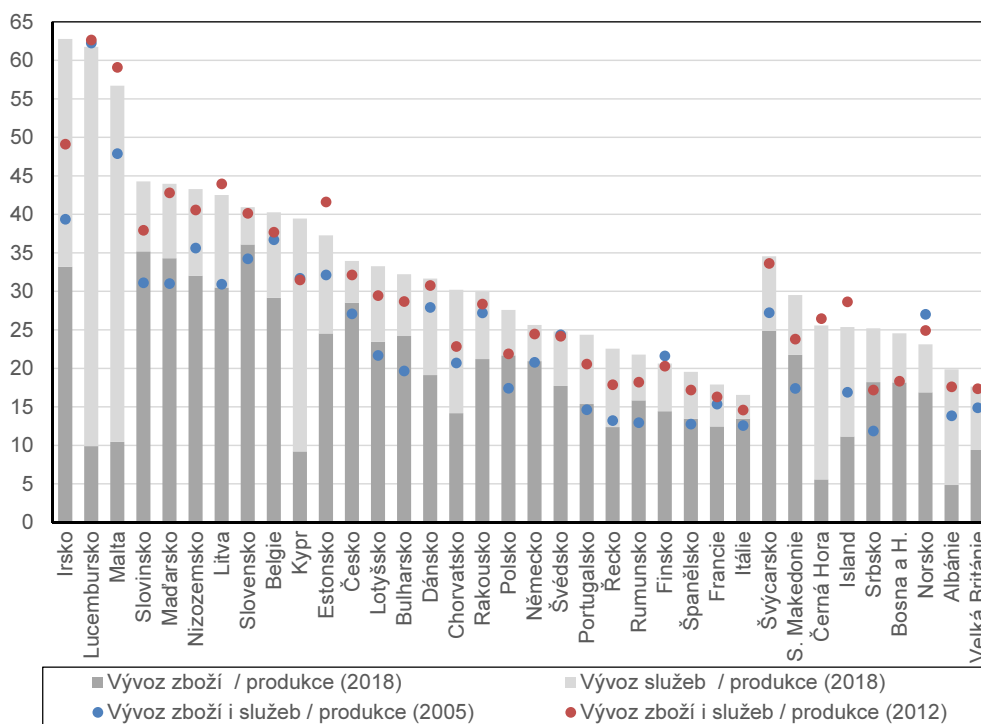
uplatnění v průmyslu v Řecku, Francii i ve většině států Beneluxu.

V Česku na rozdíl od většiny států EU podíl průmyslu na HPH významně nepřevyšoval obdobný podíl na zaměstnanosti.

Podprůměrnou hodnotu vykazovalo rovněž Irsko (11 %), které tak na rozdíl od ukazatele HPH z jádrových států EU nikterak nevybočovalo. Ve všech sledovaných státech (včetně vybraných mimounijních ekonomik) se váha průmyslu mezi roky 2005 a 2019 snížila (výjimkou bylo Polsko). V samotném období hospodářského růstu (2014 až 2019) již zůstala relativní zaměstnanost v průmyslu bez významných změn.

V roce 2019 byl vyšší podíl průmyslu na zaměstnanosti než na přidané hodnotě pouze v šesti vesměs velmi malých evropských ekonomikách (Lucembursko, Estonsko, Lotyšsko, Malta, Kypr a Chorvatsko). Naopak disproporčně silná role HPH byla nejvíce patrná v Irsku a Norsku, v menší míře také v Dánsku, Švýcarsku, Finsku, Rakousku, Nizozemsku, Švédsku a Německu. To v těchto státech poukazovalo na celkově vyšší produktivitu práce, mnohdy podpořenou i specifickou skladbou průmyslových oborů (s významnějším zastoupením high-tech aktivit). Do této skupiny lze z novějších členských států Unie přiřadit patrně jen Slovinsko, kde v průmyslu podíl HPH převyšoval podíl zaměstnanosti o 3,5 p. b. (shodně jako v celé EU). V Česku, podobně jako v Polsku, na Slovensku či v Portugalsku byl rozdíl vah mezi oběma ukazateli minimální.

Graf č. 5 Podíl hodnoty vývozu zboží a služeb na produkci v celé ekonomice ve vybraných evropských státech (v %, srovnání let 2005, 2012 a 2018)

Zdroj: Eurostat (národní účty)

Česko patří v rámci EU k nadprůměrně otevřeným ekonomikám.

Podíl zbožového exportu na celkové produkci dosáhl v ČR v roce 2018 výše 28,5 % a byl osmý nejvyšší v EU.

Nejotevřenějšími ekonomikami EU jsou dlouhodobě Irsko, Lucembursko a Malta. V roce 2018 v nich více než 55 % vyrobené produkce putovalo na export. V těchto státech se ale společně s Kyprem, Chorvatskem či mimounijním Islandem nebo Černou Horou na vysoké hodnotě celkového exportu podílejí převážně služby. Tyto státy jsou relativně atraktivními turistickými destinacemi, popř. soustřeďují některé specializované služby (např. finanční). Odhlédneme-li od této skutečnosti, pak nejvyšší relace zbožového exportu k celkové domácí produkci dosáhlo Slovensko (36 %), následované Slovinskem (35 %) a Maďarskem (34 %). Hodnota v Česku (28,5 %) byla mezi členy Unie osmá nejvyšší. Z populačně srovnatelných států dosáhly vyšší vývozní orientace než ČR jen Belgie, Nizozemsko a Maďarsko. Spíše jen průměrnou otevřeností z hlediska zbožového exportu se v kontextu celé EU vyznačují Polsko a Rakousko (22, resp. 21 %). Ta obecně souvisí zejména s velikostí ekonomiky a geografickou polohou. Určitou roli ale hraje

i vnitřní odvětvová skladba průmyslu. Konečně hlubší interpretaci, zejména pokud jde o vývojové tendence, omezuje fakt, že srovnatelnost objemu zahraničního obchodu napříč státy má stále svá úskalí (např. u zemí, které plní funkci významných logistických center v rámci EU).